

Vabariigi Valitsuse määruse
„Vabariigi Valitsuse 22. juuni 2006. a määruse nr 149
„Karula rahvusparki kaitse-eeskiri” muutmise” eelnõu

SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla, kehtestada ala kaitsekord ja vajaduse korral kaitsekorda muuta. Eelnõukohase määrusega muudetakse Karula rahvusparki (edaspidi *kaitseala*) kaitse-eesmärke ja kaitsekorda.

Kaitseala paikneb Valga maakonnas Valga vallas Koobassaare, Lusti, Lüllemäe, Rebasemõisa ja Valtina külas, Võru maakonnas Antsla vallas Haabsaare, Jõepera, Kaika, Litsmetsa, Mähkli, Soome, Viirapalu ja Ähijärve külas ning Rõuge vallas Koemetsa ja Vana-Roosa külas.

Senise kaitse-eeskirja muutmise toimub kooskõlas looduskaitse seaduse § 13 lõikega 1 ning muutmise eesmärk on tagada piirkonna loodusväärtuste parem ja otstarbekam kaitse. Karula rahvuspark asub täielikult Natura 2000 võrgustikku kuuluva Karula loodusala territooriumil.

Määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna spetsialist Maarja Annuk (tel 5394 3549, e-post maarja.annuk@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Nele Saluveer (tel 5693 9110, e-post nele.saluveer@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti õigussakonna jurist Jekaterina Masalska (tel 5198 7564, e-post jekaterina.masalska@keskkonnaamet.ee), Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumite vahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post marika.erikson@envir.ee), keeleliselt on toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu ja muudatuste põhjendused

Kaitseala eesmärk on Lõuna-Eestile iseloomulike metsa- ja järverikaste maastike, pinnavormide, looduse ja kultuuripärandi ning tasakaalustatud keskkonnakasutuse säilitamine, kaitsmine, taastamine, uurimine ja tutvustamine ning kaitsealuste liikide kaitse; nõukogu direktiivi nr 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–2; edaspidi *linnudirektiiv*) I lisas nimetatud liikide kaitse, nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50; edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud elupaigatüüpide ning II lisas nimetatud liikide elupaikade kaitse. Kehtiva kaitse-eeskirja alusel linnudirektiivis nimetatud kaitstavad liigid on must-toonekurg, väike-konnakotkas ja kalakotkas, kes on I kategooria kaitsealused liigid, metsis, valgeselg-kirjurähn ja laanerähn, kes on ühtlasi II kategooria kaitsealused liigid, täpikhuik, rukkirääk, sookurg, herilaseviu, roo-loorkull, teder, jõgitiir, värbkakk, händkakk, öösorr, hallpea-rähn, musträhn, nõmmelõoke, vööt-põõsalind, väike-kärbsenäpp, laanepüü ja punaselg-õgija, kes on III kategooria kaitsealused liigid. Loodusdirektiivis nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on vähe- kuni keskoitelised kalgiveelised järved (3140), looduslikult rohkekoitelised järved (3150), huumustoitelised järved ja järvikud (3160), lubjavaesel mullal liigirikkad niidud (6270*), niiskuslembesed kõrgroostud (6430), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), rabad (7110*), siirde- ja õõtsiksood

(7140), vanad loodusmetsad (9010*), rohunditerikkad kuusikud (9050), oosidel ja moreenikuhjatistel kasvavad okasmetsad (9060), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*), siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) ning liigid, kelle elupaiku kaitstakse, on soohiilakas ja palu-karukell, mis on ühtlasi II kategooria kaitsealused liigid, harilik hink, karvane maarjalepp, suursukldtiib ja saarmas, mis on ühtlasi III kategooria kaitsealused liigid.

Aastate jooksul on kaitsealadel, hoiualadel ja püsielupaikades tehtud inventuure ja uuringuid, mistõttu on täpsustunud aladel paiknevate väärtuste (elupaigatüüpide, liikide) andmestik. Lähtuvalt uutest teadmistest on vaja Karula rahvuspargi kaitse-eeskirjas muuta kaitse-eesmärke, et viia need vastavusse tegeliku olukorraga. Määruse § 1 punktiga 1 tuuakse välja kaitsealuste liikide nimekiri nende liikide puhul, mis ei ole linnu- ega loodusdirektiivi liigid, kuid mis on siseriiklikult olulised, kuuludes I või II kaitsekategooriasse, ja mille elupaigad Karula rahvuspargis on esinduslikud ja vajavad alal kaitsmist. Need liigid on haruline võtmehein (*Botrychium matricariifolium*), Virgiinia võtmehein (*Botrychium virginianum*), limatünnik (*Sarcosoma globosum*) ja poropoorik (*Amylocystis lapponicus*), kes on I kaitsekategooria liigid, ning kivisisalik (*Lacerta agilis*) ja mudakonn (*Pelobates fuscus*), kes on II kaitsekategooria liigid. Looduskaitseaduse § 48 lõike 1 kohaselt tagatakse I kaitsekategooria liikide kõikide teadaolevate elupaikade või kasvukohtade kaitse kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega.

Lisaks on tekkinud erinevused Karula rahvuspargi kehtiva kaitse-eeskirja, Vabariigi Valitsuse korralduse¹ ja standardandmevormiga (SDF). Euroopa Komisjon algatas 26. jaanuaril 2023 Eesti suhtes rikkumismenetluse nr 2022/2002, mis on seotud loodusdirektiivi kohaldamisega. Komisjon on seisukohal, et Eesti ei ole täitnud loodusdirektiivi artikli 4 lõikest 4 ja artiklist 6 tulenevaid kohustusi. Euroopa Komisjon leiab, et Eesti on rikkunud loodusdirektiivi artikli 4 lõiget 4, jättes märkimata 11 alal kõik seal asuvad elupaigatüübid ja liigid erikaitsealaks määramise aktis (kaitse-eeskirjas) kaitse-eesmärkidena. Eesti nõustus komisjoni etteheitega, et kolme ala puhul (Valgejärve, Karula, Linnuraba) ei ole nõuetekohaselt märgitud selliseid loodusdirektiivi I lisas loetletud elupaigatüüpe ja II lisas loetletud liike, mida leidub alal SDF-i alusel olulisel määral. Kaitse-eesmärkide hulka lisatakse nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse I lisas nimetatud elupaigatüüpe ja II lisas nimetatud liike ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta I lisas nimetatud liike. Kaitse-eesmärkide loetelust eemaldatakse sellised elupaigatüübid, mida inventuuride andmetel aladel ei leidu, ja liigid mille jaoks ei ole kaitseala oluliseks koondumispaiaks. Määruse § 1 punktiga 1 täiendatakse kaitse-eesmärkidena loetletud linnudirektiivi lindude nimekirja II kaitsekategooriasse kuuluva karvasjalg-kaku (*Aegolius funereus*) ja sinikael-pardi (*Anas platyrhynchos*) osas ning eesmärkide hulgast eemaldatakse III kaitsekategooriasse kuuluv võõrpõõsalind (*Sylvia nisoria*). Kaitse-eesmärkidena loetletud loodusdirektiivi elupaigatüüpide nimekirja lisatakse liiva-alade vähetoitelised järved (3110), mida on kaitsealal 83,46 ha, vähekuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130), mida on kaitsealal 0,4 ha (Väikene Mustjärv (VEE2133210)), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*), mida on kaitsealal 9,8 ha, lamminiidud (6450), mida on kaitsealal 17,2 ha, puisniidud (6530*), mida on kaitsealal 1,97 ha, nokkheinakooslused (7150), mis on rabadega koos esinev kooslus, liigirikkad madalsood (7230), mida on kaitsealal 29,3 ha, ning lammi-lodumetsad (91E0*), mida on kaitsealal 13,7 ha. Kaitse-eesmärkidena loetletud loodusdirektiivi II lisas nimetatud kaitsealuste liikide nimekirja lisatakse kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*), vingerjas (*Misgurnus fossilis*), lai-tõmmuujur (*Graphoderus bilineatus*) ja laiujur (*Dytiscus latissimus*).

¹ Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korraldus nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku ala de nimekirj”.

Haruline võtmehein kasvab kuivadel niitudel, liivikutel, kinkudel ja nõmmedel valgusrikkas või poolvarjulises kohas. **Virgiinia võtmehein** kasvab hõredamates niisketes metsades, võsastikes, segametsade kraavikallastel, sihtidel ja lagendikel. Kuna võtmeheinad paljunevad väga vaevaliselt (eostest taime arenemiseks kulub vähemalt kümme aastat), on taimed väga tundlikud keskkonnamuutuste ja häirimise suhtes (metsamajanduslik tegevus ja tallamine). Eesti punase nimestiku kohaselt on mõlemad võtmeheinad väljasuremisohus (hinnatud 2017. a). Harulise võtmeheina populatsioon on Eestis vähe ja need on väikesearvulised, arvukus on ebastabiilne, elupaigad degradeeruvad ning asurkond on killustatud (Eesti riikliku punase nimestiku kategooria selgitus). Virgiinia võtmeheina teadaolevates populatsioonides arvukus kahaneb ja mõned on ka hävinud. Elupaikades puudub regulaarhooldus ja mitmed neist on väga hävimisaltid juhulike tegurite tõttu (Eesti riikliku punase nimestiku kategooria selgitus). Eesti looduse infosüsteemi alusel on Karula rahvuspargis harulist võtmeheina neljas leiukohas (KLO9342283, KLO9334542, KLO9310272, KLO9310274) ja Virgiinia võtmeheina ühes leiukohas (KLO9322229). Kõikides harulise võtmeheina kasvukohtades tuleb niita ja koristada regulaarselt heina ning vajaduse korral eemaldada puid ja põõsaid, et niit oleks avatud. Kaitsealal asuvad leiukohad on olulised ning liigi kaitse on seal üle-eestilise tähtsusega. Virgiinia võtmeheina leiukohas on vaja ohjata võsa ja eemaldada mahalangenud puud, et valgustingimused kasvukohas ei muutuks. Leiukohas asuv populatsioon on esinduslik ja liigi kaitse on seal üle-eestilise tähtsusega.

Limatünniku elupaigaks on kuusikud, harvem kuuse-männi segametsad ja männikud (Limatünniku (*Sarcosoma globosum*) kaitse tegevuskava eelnõu, 2013). Peamine ohutegur on metsaraie ja pinnasekahjustused, aga olulist mõju võivad avaldada ka külastustegevus ja veerežiimi muutmine. Kaitsealal on limatünniku viljakehi leitud ühest läänepiiril olevast piirkonnast (KLO9600186). Liik on Eesti punasesse nimestikku kantud ohult liigina (hinnatud 2017. a). Kuna järjest suurem surve on vanadele kuusikutele, siis hoolimata viimase kümne aasta asurkonna arvukuse kasvust (ka Lätis ja Soomes) vajab see seen suurt tähelepanu (Eesti riikliku punase nimestiku kategooria selgitus).

Poropoorik on Eesti punasesse nimestikku kantud kriitilises seisundis (hinnatud 2017. a) oleva liigina. Poropoorik kasvab enamjaolt keskmiselt kõdunenud kuuse lamavatel tüvedel. Peamine ohutegur on metsamajanduslikud tegevused: okaspuude raie, metsasihtide hooldus ja sellega kaasnev lamapuidu eemaldamine. Karula rahvuspargis on üheksa poropooriku leiukohta (KLO9600739, KLO9600735, KLO9600734, KLO9600738, KLO9600671, KLO9600673, KLO9600673, KLO9600736, KLO9600737). Liigi kaitse on Karula rahvuspargis üle-eestilise tähtsusega.

Kivisisalikku ohustab kõige enam elupaikade kadumine, nende kinnikasvamine ja vale majandamine ning elupaiku ühendavate koridoride kadumine. Liivaste piirkondade metsastamise ja taimestikuga kattumise tagajärjel kaob liigile sobivate elupaikade mosaiiksus ning hävivad munemiseks sobivad alad. Eestis asub kivisisalik oma levila põhjapiiril. Kivisisalik on Eesti punase nimestiku järgi väljasuremisohus (hinnatud 2017. a). Eesti looduse infosüsteemi on kantud kaitsealal kuus kivisisaliku elupaika (KLO9103289, KLO9133958, KLO9113050, KLO9113051, KLO9113052, KLO9113053). Kaitseala on liigile oluline elupaik.

Harivesilik on veega väga tihedalt seotud kahepaikne. Ta eelistab väikesi järvi, metsakraave, küla- ja saunatiike, kopra ülejutusalasid ning karjääriveekogusid. Eesti on harivesiliku levila põhjaosas. Mõned leiukohad on teada Pandivere kõrgustikult. Enamik leide on aga Lõuna- ja

Kagu-Eestis. Eesti punase nimestiku järgi kuulub harivesilik ohualti kategooriasse (hinnatud 2017. a). Keskkonnaregistri järgi on liiki kaitsealal leitud neljast leiukohtast (KLO9128597, KLO9121420, KLO9119409, KLO9121401). Harivesiliku elupaiganõudlused kattuvad suuresti mudakonna omadega ja liigi soodsateks elupaikadeks on kaitsealale kaevatud sigimisveekogud.

Mudakonna ohustab kriitiliselt Eestis sigimisveekogude hävimine (nende kinnikasvamine ja kaladega asustamine), kuid üha suureneva tähtsusega ohutegur on ka avamaastike kadumine ja põllumajanduse intensiivistumine (Mudakonna (*Pelobates fuscus*) kaitse tegevuskava, 2015). Punase nimestiku järgi on mudakonn väljasuremisohus (hinnatud 2017. a). Eesti looduse infosüsteemi andmetel on kaitsealal liigi 51 leiukohta, kuid enamikus leiukohtades ei ole viimaste vaatlustega liiki leitud. Kaitseala on liigile oluliseks elupaigaks.

Karvasjalg-kakk on tüüpiline vanade metsade lind, kes pesitseb suuremates metsalaamades, enamasti kuuse-segametsades ja männikutes ning vajab pesapaigaks mõnda õõnsust, pesitsedes tihti musträhni mahajäetud pesaõõnsuses. Liiki ohustab sobivate elupaikade halvenemine, konkurents suuremate kakkude ja teiste röövlindudega (händkakuga, aga ka kassikaku ja kanakulliga) ja pesarüüste. Liik on Eesti punase nimestiku järgi ohualtis seisus (hinnatud 2017. a). Kaitsealal ja selle lähiümbruses on teada kolm karvasjalg-kaku pesitsusterritooriumit (Karula rahvuspargi kaitsekorralduskava, 2020).

Sinikael-part ei kuulu Eestis kaitsealuste liikide hulka ja on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (hinnatud 2019. a) andmetel soodsas seisundis. Sinikael-part on kõige arvukam pesitsev haneline Eestis, arvukus on hinnanguliselt 30 000 – 50 000 haudepaari ning see on stabiilne (Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2008–2012, Elts, 2013). Levinud on liik peaaegu kogu Euroopas, Aasias ja Põhja-Ameerikas. Sinikael-part pesitseb vee lähedal. Talle sobivad peaaegu kõik mitte väga kiire vooluga veekogud, kohata võib teda ka linnade veekogudel. Sinikael-part on looduses arg ja tagasihoidlik lind. Inimasustusega harjunud linnud on seevastu väga julged. Munade ja poegade hukkumisoht looduses kiskjate tõttu on suur. Suurim ohutegur on eelkõige veekogude reostumine. Kuigi sinikael-part on Eestis tüüpiline ja kaitsekategooria liikide hulka ei kuulu, on liigi kaitse Euroopas oluline (Eesti looduse infosüsteem).

Vööt-põõsalinnu kohta Karula rahvuspargis puuduvad Eesti looduse infosüsteemis andmed. Kaitseala puhul ei ole tegemist vööt-põõsalinnu tüüpilise elupaigaga ja võib eeldada, et liigi pesitsemine siin on juhuslik – liik elutseb Eestis tavaliselt kadastikes, loopealsetel, põõsastunud niitudel ja põõsasluhtadel.

Kaunis kuldking on väheneva arvukusega taimeliik, mis on Eesti punase nimestiku järgi ohulähedases seisus (hinnatud 2017. a). Kaunis kuldking on Eestis peamiselt metsataim, soodsad kasvupaigad on ka puisniidud. Peamised ohutegurid on kasvukohtade muutused ja hävimine metsade lageraie, kuivendus- ja ehitustegevuse tagajärjel kas otseselt kasvukohtades või naabruses (Eesti looduse infosüsteem). Kaitsealal on registreeritud liigi kolm leiukohta (KLO9300893, KLO9312851, KLO9306046).

Vingerjas on põhjaeluvuvisiga kala, kes elab jõgede vaikse veega osades, vanajõgedes ja kõrvalharudes, maaparanduskraavides, mudastes ja soistes järvedes. Vingerjas suudab elada ka veekogudes, kus hapnikusisaldus langeb väga madalale (Vilbaste, 2004). Peamiseks vingerjat ohustavaks teguriks loetakse elupaikade kvaliteedi halvenemist, eriti veetaseme muutmist ja kaldavööndi füüsilist muutmist. Liik on Eesti punase nimestiku järgi ohulähedases seisus

(hinnatud 2017. a), sest tegemist on killustunud leviku ja asurkonniti väga varieeruva arvukusega liigiga. 2018. aastal tehtud inventuuri käigus seirati liiki kuues seirekohas Ähijärves ja kolmes seirekohas Ubajärves. Kaitseala madalad järved on liigile sobivad elupaigad.

Lai-tõmmuujur on Eesti punase nimestiku järgi soodsas seisundis (hinnatud 2017. a). Peamiseks ohuks on veekogude kinniajamine, süvendus- või kaevetööd, eutrofeerumine ja saastamine pestitsiididega, kuid ka väikesaunade pesuvesi, sõidukite pesemine veekogude ääres ja õlireostus võivad veekogud lai-tõmmuujuri jaoks ebasobivaks muuta. Eutrofeerumise tõttu kasvavad liigile sobivad veekogud kinni. Kuna kaldapuistu säilitamine vähendab põllumajandusreostuse sattumise tõenäosust lai-tõmmuujuri elupaikadesse, tuleks puu- ja põõsarinde raiel liigi poolt asustatud veekogude ääres kaaluda potentsiaalset mõju veekeskonnale (Lai-tõmmuujuri (*Graphoderus bilineatus*) kaitse tegevuskava, 2017). Kaitsealal on keskkonnaregistri järgi registreeritud liigi 14 leiukohta.

Laiujur on Eesti punase nimestiku järgi soodsas seisundis (hinnatud 2017. a). Liik on levinud kogu Eestis. Sagedamini on laiujureid kohatud Võrtsjärve ja Peipsi vahelisel alal. Kõige olulisemaks faktoriks liigi kaitse korraldamisel on vähesed teadmised liigi bioloogiast, levikust ja asurkonna seisundist Eestis. Inimmõjulistest teguritest on peamiseks ohuks veekogude eutrofeerumine ja reostumine sinna jõudvate väetiste ja pestitsiididega ning ka muul moel reostumine, sest eutrofeerumise tagajärjel halvenevad veekogude valgustingimused, mis on eriti olulised vastsete arengu seisukohalt, kes vajavad piisavalt valgustatud elukeskkonda (Laiujuri (*Dytiscus latissimus*) kaitse tegevuskava, 2017). Alal on Eesti looduse infosüsteemi järgi registreeritud liigi neli leiukohta (KLO9200871, KLO9200873, KLO9200874, KLO9200872).

Suur-rabakiil elutseb mitmekesise taimestikuga tiikide, väikeste järvede ja vanajõgedes läheduses. Sigimiseks sobivad veekogud peavad olema puhtaveelised ja kalavabad, mitmekesise ja mitte liialt tiheda taimestikuga. Eestis on kiilide levikut vähe uuritud ning suur-rabakiili leiukohti on vähe teada, kuid liiki leidub nii Euroopas kui ka Eestis üksnes vähestes piirkondades. Tegu on elupaikade suhtes nõudliku liigiga, kelle vastsete leidumine väikeveekogus annab märku selle mitmekesisest elustikust. Peamised ohutegurid on sobivate elupaikade (väikeveekogude) vähesus ja kinnikasvamine, mida kohati leevendab kahepaiksete sigimisveekogude puhastamine. Suur oht on ka sobivate elukohtade hõivamine rabakiili vastsetest ja munadest toituvate kalade poolt. Eesti punase nimestiku järgi on liik soodsas seisundis (hinnatud 2017. a). Alal on Eesti looduse infosüsteemi järgi registreeritud liigi 21 leiukohta.

Lüüva-alade vähetoiteliste järvede (3110) elupaigatüüpi kuuluvad kaitsealal Ubajärv (VEE2137500), Õdri järv (VEE2133500) ja Suur-Apja järv (VEE2136700). Elupaigatüübi alla kuuluvad selge, hele-, sinakasroheline, kollase või kollakasroheline veega vähetoitelised (oligotroofsed) järved, samuti kollaka või helepruuni veega poolhuumustoitelised (semidüstroofsed) järved. Sellesse elupaigatüüpi kuuluvates järvedes on suurim hulk kaitsealuseid taimeliike ning selle elupaiga tunnusliikidega järvi on vaja võtta kaitse alla maksimaalsel võimalikul määral, arvestades kas või ühe liigi olemasolu. Lisaks asustuse ja põllumajanduse mõjule, suurele puhkajate koormusele ning muudele selgelt negatiivsetele teguritele võib sellistes järvedes muutusi põhjustada isegi puhkealale veetav kruus (tihti sisaldab biogeenseid lisandeid, suurendab vee karedust), eriti vett piirava kaldataimestiku puudumisel, nagu see on ujumiskohtades. (Loodusdirektiivi I lisa järveelupaigatüüpide määramis- ja hindamismetoodika juhis, 2025)

Vähe- kuni kesktoiteliste mõõdukalt kareda veega järvede (3130) elupaigatüüpi kuulub kaitsealal Väikene Mustjärv (VEE2133210). Täpselt sellele elupaigatüübile vastavaid veekogusid on Eestis vähe, sest Lääne-Euroopas kirjeldatud tunnusliikidest mitmed on meil haruldased või puuduvad hoopis. Eestis on elupaiga 3130 eristamise põhimõte selles, et veekogu mõõdukas toitelisus ei võimaldaks kiirekasvuliste ja kõrgete (või veepinda katvate lehtedega) niiskuslembeste või madalveeliikide pealetungi väikesekasvuliste taimeliikide kasvukohtadele. See tähendab, et vees ja rannal leidub valgusküllaseid, peamiselt mineraalse kasvupinnasega alasid. Vesi on kollakasroheline või rohekaskollane. Iseloomulik on ilma kõrgekasvulise taimestikuta alade suurem ulatus võrreldes looduslike eutroofsete järvedega, mis võimaldab madalvees kasvada haruldastel elodeiididel, samuti järvepallide kujunemist vetika rullumisel lagedal põhjal. (Loodusdirektiivi I lisa järveelupaigatüüpide määramis- ja hindamismetoodika juhis, 2025)

Kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*) on olulised käpaliste kasvukohad. Siia elupaigatüüpi kuuluvad poollooduslikud kultuuristamata pärisaruniidud karbonaadirikkal mullal, samuti sürjaniidud. Aru- ja sürjaniitude taimkate on kujunenud pikaaegse karjatamise ja/või niitmise mõjul. Koosluste liigirikkuse ja seisundi säilitamiseks tuleb jätkata majandamist tavapärasel viisil, seejuures mitte väetades. Lõuna-Eestis leidub sürjaniite harva, vaid karbonaadirikkast moreenist kuplite lagedel ja oosidel (Paal, 2007). Kaitsealal on 6210* elupaigatüübi alla kuuluvaid niite kolmes paigas: Piiri talukoha ümber, Lajasaare (Lajassaarõ) maadel Kivistü mäest lõunas ja Kõstrijärvest (Kõstrejärvest) põhjas Lõkkõmäe ümber.

Lamminiidud (6450) ehk luhad on meie kõige lopsakama taimekasvuga niidukooslused, mis paiknevad eranditult jõgede aeg-ajalt üleujutatavatel lammidel. Oma lopsakuse võlgnevad need väga viljakale mullale, mida rikastavad tulvaveest kantud toitainerikkad setted. Sõltuvalt maapinna kõrgusest (asendist lammil), samuti jõe voolukiirusest, võivad üleujutuse kestus ja tulvaveega toodud setete hulk üsnagi erineda. Ka niiskustingimused lammi eri osades vahelduvad ajuti kuivadest kuni pidevalt märgadeni. Kaitset väärivad vaid need luhad, mis ei ole oluliselt mõjustatud kuivenduskraavidest ega tugevasti võsastunud või metsastunud. Lamminiidud on olulised ka paljude loomaliikide pesitsus- ja elupaigana. (Eesti looduse infosüsteem, 2025) Kaitsealal on selle elupaigatüübi alla kuuluvaid niite inventeeritud neljas paigas: Ubajärvest läänes Ahelo jõkke suubuva kraavi ääres, Jõepera (Jõepera) piirkonnas Mustjõe luhal, Äestamis soost idas ja Rebäse Värtemäest läänes.

Puisniidud (6530*) on liigirikka taimestikuga pärandkooslused, kus avatud niidulapid vahelduvad väikeste puudetukkade ja põõsastega. Sel moel loodud mitmekesised valgus- ja niiskustingimused võimaldavad kõrvuti kasvada nii niidu- kui ka metsataimedel. Puudest kasvab neil aladel sageli laialehiseid liike (tamme, saart, pärna, vahtrat), rohurindes leidub palju haruldasi ja ohustatud niiduliike, sealhulgas käpalisi. Puisniidud on väga liigirikkad nii taimestiku kui ka muu elustiku poolest. Puisniidud on kujunenud võsa ja puude osalise raiumise, niitmise ja karjatamise koosmõjul. Põhiline oht puisniitudele on võsa ja metsa pealetung juhul, kui lakkab tavapärane majandustegevus: puisniitude ilme ja taimkate püsivad vaid siis, kui neid järjepidevalt niidetakse. Kaitsealal on kaks puisniitu: rahvuspargi külastuskeskuse taga Ähijärve ääres ja Kaikamäele viivast teest läänes.

Nokkheinakooslusi (7150) leidub Eestis enamasti rabaälvestes. Need kujutavad endast üht osa rabale iseloomulikust taimkattekompleksist, mistõttu omaette elupaigana pole selle liigi kasvukohti niisugusel juhul mõtet käsitleda. Iseseisva elupaigana tuleks eristada aga mõnes soos või soostikus asuvaid ulatuslikumaid nokkheinamäresid (lausälvestikud) (Paal, 2007).

Liigirikkad madalsood (7230) on soode esimene arenguaste, kus rohkem kui 30 cm tusedusest turbakihiist hoolimata saavad taimed suurema osa toitaineid põhjaveest (Paal, 2007). Selle elupaigatüübi alla kuuluvad liigirikkad madalsood ja soostuvad niidud (Paal, 2007). Kaitseala kõige esinduslikum madalsooelupaik asub Käokingu talukohast idas. Kaitseala suurimad liigirikkad madalsood on Haabsaarõsoo ja Pormeistri järvest idas asuv Järvissuu.

Lammi-lodumetsad (91E0*) on kujunenud lammi madalamatel, seega kauemaks tulvavee alla jäävatel osadel. Kõrgemaid kaldavalle katavad laialehised lammimetsad (91F0). Õhema turbakihiiga lammi-lodumetsa puurindes valitseb sanglepp, kohati ka saar, tusedama turbakihi korral sookask, üpris liigirikas rohurindes kasvab lodutaimede kõrval ka salumetsade liike. Seda elupaigatüüpi leidub kaitseala lõunaosas Apjasoo sihtkaitsevööndis Hargla oja lammil ning Palu-Labassaarõ sihtkaitsevööndis Silla oja lammil.

Määruse § 1 punktiga 2 ajakohastatakse kaitseala asukoht vastavalt praegusele haldusjaotusele. Seoses 2017. aasta haldusreformiga ei ole enam Valga maakonnas Karula valda ja selle asemel on Valga vald. Koobassaare, Lusti, Lüllemäe, Rebasemõisa ja Valtina küla jäävad Valga valda. Haabsaare, Jõepera, Kaika, Litsmetsa (Kehtivas kaitse-eeskirjas on nimetatud Tsooru küla, mis ei jää kaitseala territooriumile, kuid nimetamata on Litsmetsa küla, mis jääb väikest serva pidi kaitseala territooriumile), Mähkli, Soome, Viirapalu ja Ähijärve küla jäävad Võru maakonda Antsla valda. Haldusreformi järel ei ole enam Võru maakonnas Mõniste ja Varstu valda, sest need liideti Rõuge vallaga. Koemetsa küla, mis asus Mõniste vallas, ja Vana-Roosa küla, mis asus Varstu vallas, asuvad nüüd Rõuge valla territooriumil.

Määruse § 1 punktiga 3 viiakse kaitse-eeskirja § 5 lõige 2 kooskõlla looduskaitseseadusega.

Määruse § 1 punktiga 4 täiendatakse kaitse-eeskirja § 12 lõike 3 punkti 3 tekstiosaga „**Palu-Labassaarõ**”. Uue sõnastusega on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud Verioja, Kahrikolga, Õdri, Oikunna, Rebäse, Kuigli, Apjasoo, Mädajärve, Vanapalu, Plaagi, Konnumäe, Saarjärve, Tiidu, Kannussaarõ, Pikässaarõ, Peräjärve ja Ubajärve sihtkaitsevööndis hooldustööd kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks. Palu-Labassaarõ sihtkaitsevööndis on I kaitsekategooriasse kuuluva Virgiinia võtmeheina säilitamiseks vajalik teha elupaiga hooldustöid. 2020. aastal koostatud kaitsekorralduskavaga on ette nähtud Virgiinia võtmeheina kasvukohas (KLO9322229) liigi elupaiga hooldustööd: raie ja trimmerdamine. Kaitsealuse liigi esmakanne on aastast 2010, mistõttu kaitse-eeskirja koostamise ajal ei saanud ette näha vajadust lisada Palu-Labassaarõ sihtkaitsevööndit vööndite nimekirja, kus on vajalik teha kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalike hooldustöid.

Määruse § 1 punktiga 5 parandatakse § 13 lõike 2 sõnastust, et see oleks selge ja arusaadav. Kehtiv sõnastus sisaldas kirjavigu ja oli arusaamatu kas liikumispiirang (15. märtsist 31. augustini) rakendub tervele Kaugjärve kallasrajale või ainult osale sellest. Liikumispiirangu põhimõte jääb samaks nagu oli planeeritud 2006. aasta määrusega. 2006. aasta määruse eelnõu seletuskirjast on selgelt välja toodud, et Äestamise soo sihtkaitsevööndis (välja arvatud vööndit läbivatel teedel ja Kaugjärve kallasrajal) on 15. märtsist 31. augustini keelatud inimeste viibimine. Inimeste viibimist on ajaliselt piiratud Äestamise soo sihtkaitsevööndis, et vältida kaitsealuste liikide häirimist pesitusajal. Liikumispiirang ei rakendu järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel ja valitsemisega seotud tegevusel.

Määruse § 1 punktiga 6 parandatakse § 13 lõike 3 sõnastust nii, et kõik järved, kus ujuvvahendiga sõitmine on keelatud, oleksid õige sihtkaitsevööndiga seotud (kirjas õige vööndi

nimetuse taga). Saarde järve sihtkaitsevööndisse jääb Ahnõ järve, Kogrõ järve jääb Pikassaarõ sihtkaitsevööndisse.

Määruse § 1 punktiga 7 parandatakse § 13 lõike 4 sõnastust nii, et kõik järved, kus on ujuvvahendiga kalapüük keelatud, oleksid õige sihtkaitsevööndiga seotud (kirjas õige vööndi nimetuse taga). Kogrõ järve jääb Pikassaarõ sihtkaitsevööndisse (kehtivas eeskirjas Saarde järve sihtkaitsevööndisse).

3. Menetluse kirjeldus

Kaitseala kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus 18. augustist 8. septembrini 2025. a Keskkonnaameti kodulehel ning eraldi kokkuleppel oli määruse eelnõu ja seletuskirjaga võimalik tutvuda ka Keskkonnaameti Võru kontoris Antsla, Rõuge ja Valga Vallavalitsuses. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 13. augustil 2025. a üleriigilise levikuga ajalehes Õhtuleht ja 14. augustil 2025. a kohalikus ajalehes Lõunaleht. Väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 12. augustil 2025. a.

Looduskaitseseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti Valga, Antsla ja Rõuge Vallavalitsusele ning Riigimetsa Majandamise Keskusele teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise kohta koos ettepanekuga korralda see ilma avaliku aruteluta.

Avalikustamise perioodil andis Antsla Vallavalitsus teada, et vallas on jätkuvalt olemas Tsooru ja Litsmetsa küla ning seletuskirjas olev väide, et Tsooru küla liideti Litsmetsa külaga, ei vasta tõele. Tegemist oli eksitusega, mis on seletuskirjast eemaldatud, sõnastust Tsooru ja Litsmetsa küla osas on parandatud. Kehtivas kaitse-eeskirjas on nimetatud Tsooru küla, mis ei jää kaitseala territooriumile, kuid nimetamata on Litsmetsa küla, mis jääb väikest serva pidi kaitseala territooriumile.

MTÜ Karula Hoiu Ühing esitas ettepaneku kustutada eelnõu paragrahvi 1 lõike 1 punktist 3 võimalus lubada püstitada või laiendada lautrit. Looduskaitseseaduse § 14 lõike 1 punkti 6 kohaselt ei või kaitsealal, hoiualal, püsielupaigas ja kaitstava looduse üksikobjekti kaitsevööndis ilma kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekuta lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda. Mereehitise „lautri” püstitamise ja laiendamise mainimine Karula rahvusparki kaitse-eeskirjas pole kohane ning see on eelnõust eemaldatud.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud järgmisi EL õigusakte:

1. nõukogu direktiiv nr 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taime- ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50);
2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–25).

Vastavalt Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 1 alapunktile 9 on Natura 2000 võrgustiku linnualaks esitatud Karula linnuala ning lisa 1 punkti 2 alapunktile 90 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaks esitatud Karula loodusala. Karula linnuala ja Karula loodusala hõlmavad Karula rahvusparki.

Nõukogu direktiivi nr 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt loodi Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslikke elupaigatüüpe ja liikide elupaiku.

Karula loodusala on Natura 2000 võrgustiku alaks kinnitatud Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. a otsusega nr 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt EÜ Nõukogu direktiivile nr 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusala nimekirja Euroopa Komisjoni 7. veebruari 2025. a rakendusotsusega (EL) 2025/238, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu kaheksateistkümnnes uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbri C(2025) 738 all, ELT L 2025/238, 17.02.2025).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi nr 2009/147/EÜ ehk linnudirektiivi artikli 1 kohaselt käsitleb nimetatud direktiiv kõikide looduslikult leiduvate linnuliikide, kaasa arvatud nende munade, pesade ja elupaikade kaitset EL liikmesriikides. See hõlmab nende liikide kaitset, hoidmist ja kontrolli ning kasutamist. Linnudirektiivi artiklite 2 ja 3 kohaselt rakendavad liikmesriigid vajalikke meetmeid, sealhulgas kaitsealade loomine, eelnimetatud linnuliikide arvukuse hoidmiseks tasemel, mis vastab eelkõige ökoloogilistele, teaduslikele ja kultuurilistele nõuetele, arvestades samal ajal majanduslikke ja puhkeaja veetmisega seotud vajadusi. Karula rahvuspark on oluliseks eesmärgiks mitme linnudirektiivi I lisas nimetatud linnuliigi kaitse.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määruse kaitse-eesmärkide täiendamine liikide ja elupaigatüüpidega aitab kaasa väärtuste säilitamisele ja nende soodsa seisundi saavutamisele.

Karula rahvuspark on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Selle käigus ei esitatud vastuväiteid, et määruse jõustumine takistaks kehtivate planeeringute teostamist. Looduskaitseaduse § 9 lõike 7¹ punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on eelnõuga seotud.

Täiendavat mõju määruse muutmine kaasa ei too.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused, mis on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

Keskkonnaorganisatsiooni õigus esitada kaebus halduskohtule keskkonnaasjades tuleneb keskkonnaseadustiku üldosa seadusest (KeÜS). Vastavalt KeÜS §-dele 30-31 eeldatakse keskkonnaorganisatsioonide õiguste rikkumist või põhjendatud huvi, kui keskkonnaorganisatsioon vastab teatud kriteeriumidele (§ 31) ja kaebuse ese on seotud keskkonnaorganisatsiooni senise tegevuse või tegevusvaldkonnaga (§ 30 lõige 2).

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu kooskõlastatakse teiste ministeeriumidega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Ministeeriumid on kooskõlastanud eelnõude infosüsteemis EIS eelnõu vaikimisi.